

La ciència, com a eina o com a protagonista?

per PERE ESTUPINYÀ

Sento que estic fent un gir subtil però profund en el meu enfocament cap a la divulgació científica. I després de més de quinze anys dedicant-m'hi, trobo que té la seva substància. No, no em faré *youtuber*. De fet, no és qüestió de format, d'utilitzar les xarxes d'una manera o d'una altra, de ser més concís o menys, o si tractar temes més pop o més densos. Es tracta del paper que té la informació científica en les meves històries o programes divulgatius o periodístics. M'explico.

Com explicaré en un llibre que sortirà publicat al maig, tot va començar un diumenge al matí en el programa *A viure* de la Cadena SER, del qual soc col·laborador regular. Quan vam obrir els micros a preguntes del públic, va telefonar un pare que ens va dir: «Hola, telefono perquè fa molt temps que sento que les cèl·lules mare són molt prometedores per a malalties com la diabetis. Jo tinc un fill adolescent amb diabetis tipus 1. Ja sé que la ciència avança lentament, però a ell li queda molta vida per davant, i potser algun dia sí que se'n podrà beneficiar. La meua pregunta és: en quin estat estan les investigacions, i quant penseu que falta perquè beneficiïn algú com el meu fill?».

Vaja. De sobte, em va fer vergonya adonar-me que els divulgadors enamorats de la ciència sembla com si arribéssim a l'èxtasi intel·lectual amb el funcionament de les eines CRISPR, les curiositats de la física, les interioritats de la ciència o el que publica *Science* o *Nature*, i tendim a despatxar una pregunta així amb una resposta de l'estil «No se sap, perquè la ciència efectivament avança lentament i no s'ha de donar falses expectatives». Malament. Aquesta pregunta tan clara d'un pare preocupat ha de ser el motiu d'un reportatge, encara que el seu plantejament incomodi els investigadors i no permeti donar una resposta exacta. Preguntes com aquesta són les que té la societat, els ciutadans, i de vegades nosaltres no les considerem prou perquè assumim que la nostra missió fonamental com a divulgadors és transmetre el que fan els científics. El que vaig veure aquell dia és que en realitat estem (o almenys jo en aquell moment) més prop dels científics i de les seves idees que de la gent i els seus problemes.

És obvi que hem de continuar rastrejant laboratoris per a descobrir les sorpreses que la ciència ens

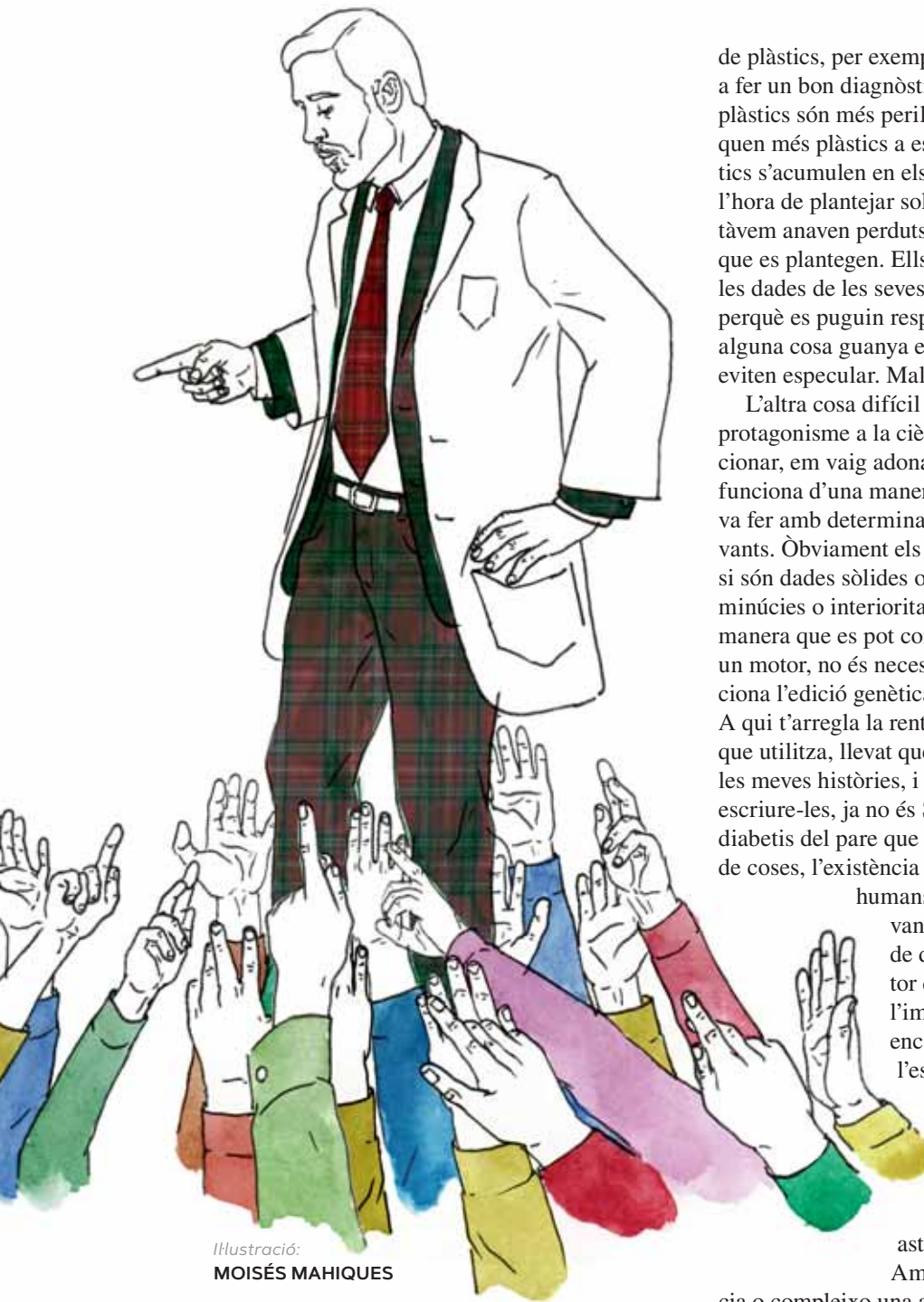
ofereix. Com a «lladre de cervells», aquest ha estat el meu senyal d'identitat: el ficar-me el més endins possible del cor científic per a treure a la llum debats o coneixements nous. Llarga vida a la ciència impulsada per la curiositat, per descomptat, i a aquesta labor de comunicar als ciutadans els descobriments científics de manera simple i amena. Però no podem (o no puc) fer solament això. Si volem que la ciència tingui un paper social rellevant de debò, hem de plantejar el camí invers i respondre amb ciència a les preguntes i problemes de les persones i la societat. Hem de tractar la ciència com a eina, no com a protagonista.

«Si volem que la ciència tingui un paper social rellevant, hem de respondre amb ciència les preguntes i problemes de les persones»

Alguns pensareu que estic descobrint les sopes d'all. Potser. O potser no sé expressar la profunditat que trobo que està sent aquesta modulació del meu treball com a divulgador. Però és que no em refereixo a respondre ximpleries o preguntes de bar. Estic parlant –i no sols parlant, perquè vaig decidir que aquest fos el focus de la tercera temporada d'*El cazador de cerebros*– de partir sempre d'un dubte o problema social i utilitzar la ciència per a respondre'l. En realitat, és alguna cosa semblant al plantejament dels companys de #CienciaenelParlamento, que, de fet, ens van donar suport en alguns capítols.

No va ser fàcil, per diversos motius. Potser el més important és que la ciència no sempre té respostes clares. El capítol d'«educació basada en evidències» va ser dolorós perquè més enllà de dir que algunes estratègies educatives no estan avalades científicament (la qual cosa no implica que no funcionen), la sensació final és que l'empirisme científic donava una informació encara poc rellevant. En el capítol





Il·lustració:
MOISÉS MAHIQUES

«Assumim que la nostra missió fonamental com a divulgadors és transmetre el que fan els científics. Estem més prop d'ells que de la gent i els seus problemes»

de plàstics, per exemple, la ciència resultava fabulosa per a fer un bon diagnòstic del problema, informar de quins plàstics són més perillosos i quins menys, quins rius aboquen més plàstics a escala mundial, si els microplàstics s'acumulen en els organismes marins o no... Però a l'hora de plantejar solucions, els científics als qui preguntàvem anaven perduts, perquè aquesta no és la pregunta que es planteja. Ells controlen molt bé els laboratoris i les dades de les seves màquines, i delimiten les preguntes perquè es puguin respondre experimentalment, però quan alguna cosa guanya en complexitat se senten superats i eviten especular. Malament per ells també.

L'altra cosa difícil va ser que, en treure conscientment protagonisme a la ciència i donar-li'n al problema a solucionar, em vaig adonar que detalls com ara si CRISPR funciona d'una manera o una altra, o si un cert estudi es va fer amb determinada metodologia passen a ser irrelevants. Òbviament els hem de tenir en compte per a saber si són dades sòlides o no, però no cal marejar la gent amb minúcies o interioritats de la ciència. Perquè de la mateixa manera que es pot conduir sense saber com funciona un motor, no és necessari en absolut explicar com funciona l'edició genètica o es reprogramen cèl·lules mare. A qui t'arregla la rentadora no li preguntis per les claus que utilitza, llevat que siguis un *friki*. El protagonista de les meves històries, i el punt de partida que em motiva a escriure-les, ja no és Shin'ja Yamanaka, sinó el fill amb diabetis del pare que ens va telefonar. I en un altre ordre de coses, l'existència d'un assaig clínic en marxa amb

humans passa a ser infinitament més rellevant que un *paper* amb un nou mètode de diferenciar cèl·lules, per elevat factor d'impacte que tingui. M'importa l'impacte social, no l'acadèmic. I anant encara més lluny, algunes preguntes de l'estil a «com ser més feliç» o «com lluitar contra el sexisme», que efectivament són menys científiques en el sentit metodològic, potser passen per davant dels últims descobriments en neurociència o astrofísica.

Amb tot això, ja no sé si divulgo ciència o compleixo una altra missió. Sé que, per molt que a mi com a apassionat de la ciència m'interessen molt les implicacions del descobriment d'ones gravitacionals, no és el tema al qual al que dedicaré un capítol d'*El cazador de cerebros*. És una sensació estranya... com si després de tants anys d'admiració incondicional, ara m'estigués separant una mica dels científics. No sé si aquest canvi d'enfocament és bo o dolent, temporal o definitiu, més abrupte o menys. Però és el que vull explorar ara. ☺

PERE ESTUPINYÀ. Escriptor i divulgador científic, Madrid. Presentador d'*El cazador de cerebros* (La 2).